

ками у міжнародно-правовому контексті: науково-практичний та документально-джерельний комплекс в 2-х т. /За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. –Київ: Академія правових наук України, 2001.

2. Социальная работа по предупреждению торговли людьми и оказанию помощи потерпевшим: Учебно-практ. пособие /Трубавина И.М., Сановская В.А., Шваб И.А. и др. –Київ. Укр. ін-т соціальних досліджень, 2001. –182 с.

3. Діяльність органів внутрішніх справ по запобіганню торгівлі людьми /Бандурка О.М., Куц В.Н., Шваб І.А. та ін. –Київ-Харків, 2001. –242 с.

4. Левченко К. Б., Шваб І.А. Визначення статусу “особа, потерпіла від торгівлі людьми” // Вісник Нац. ун-ту внутр. справ. –2001. –№ 14. –С.41-45.

5. Соціальний аналіз основних чинників торгівлі людьми: реальна ситуація та шляхи запобігання /Алексеева А.В., Галустян Ю.М., Шваб І.А. та ін. –К.: Укр. ін-т соціальних досліджень, 2003. –61 с.

6. Перепелиця М.П. Державна молодіжна політика в Україні регіональний аспект. –К.: Укр. ін-т соціальних досліджень, Укр. центр політичного менеджменту, 2001.

Надійшла до редколегії 23.09.2003

ШВАБ І.А. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧЕСКІЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛИЦ, ПОТЕРПЕВШИХ ОТ ТОРГОВЛИ ЛЮДЬМИ

Предоставлены результаты исследований социального статуса лиц, которые потерпели в следствии криминальной торговли людьми.

SHVAB I.A. SOCIAL-DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF THE PERSONS WHO HAVE SUFFERED FROM TRADE BY PEOPLE

Results of researches of the social status of persons which have suffered in consequence of criminal trade by people are given.

УДК 343.123.3

О.В. ШИШКІН

Прокуратура Київського району м. Харкова

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДМОВИ ПРОКУРОРА ВІД ПІДТРИМАННЯ ДЕРЖАВНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ В СУДІ

Розглянута сутність, процедура та юридичні наслідки відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді; внесені пропозиції, спрямовані на удосконалення процедури реалізації вказаного інституту.

Згідно ст.121 Конституції України, функція підтримання державного обвинувачення прокурором у суді поставлена на перше місце серед інших функцій прокуратури України, що дає підстави вважати її пріоритетною на теперішньому етапі. Одним із найбільш актуальних питань, що потребують розв'язання під час реалізації вищезазначеної функції, є питання відмови прокурора від обвинувачення.

Інститут відмови від обвинувачення існує в багатьох країнах світу, зокрема в Росії, США, Великобританії тощо. Проблемі відмови прокурора від обвинувачення приділяло увагу багато вчених та практичних працівників: К. Амірбеков, В.С. Зеленецький, А.Б. Зозулінський, В.В. Гаврілов, І. Демідов, В. Кобзарь, В.Ф. Крюков, Т.А. Кухлевська, С.В. Матієк, Ю. Сорока, В. Юрченко та інші.

Цей інститут передбачений ч.3 ст.264 чинного Кримінально-процесуального кодексу України, згідно з якою “в разі, якщо прокурор в результаті судового розгляду прийде до переконання, що дані судового слідства

не підтверджують пред'явленого підсудному обвинувачення, він повинен відмовитись від обвинувачення і у своїй постанові викласти мотиви відмови”.

Значним кроком вперед як для підтримання державного обвинувачення прокурором, так і для реалізації інституту відмови прокурора від обвинувачення є прийнятий 28.10.2002 року Генеральним прокурором України наказ № 5 “Про організацію підтримання державного обвинувачення в суді, забезпечення його відповідності кримінальному та кримінально - процесуальному законодавству”, згідно з п.2.9 якого “якщо при розгляді справи державний обвинувач дійде висновку, що дані судового слідства повністю не підтверджують обвинувачення підсудного, він зобов'язаний відмовитися від обвинувачення та викласти у постанові про відмову від обвинувачення мотиви відмови”.

Цим наказом також врегульований порядок винесення постанов про відмову від обвинувачення. Відповідні постанови мають виноситися виважено, для їх підготовки державний обвинувач має брати перерву у

судовому засіданні, зміст постанови має обов'язково бути погодженим з прокурором або його заступником, на якого покладено обов'язок щодо організації роботи з підтримання державного обвинувачення в суді. Постанова державного обвинувача про відмову від обвинувачення передається суду для приєднання її до кримінальної справи.

Особливість інституту відмови від обвинувачення, на наш погляд, полягає в тому, що державний обвинувач може висловити свої міркування щодо відмови від обвинувачення лише у судовому засіданні та за результатами судового розгляду кримінальної справи. При цьому, державним обвинувачем повинні бути застосовані усі можливості для підтвердження пред'явленого підсудному обвинувачення. Так, за ініціативою державного обвинувача судом під час судового слідства ретельного мають бути допитані підсудний, потерпілий, свідки по справі (згідно з обвинувальним висновком), якщо потрібно – додаткові свідки, експерти та спеціалісти, ретельно вивчені усі матеріали кримінальної справи, оглянуті речові докази тощо.

Якщо потрібно, з метою перевірки та уточнення фактичних даних злочину, за клопотанням прокурора у порядку ст.315-1 КПК України судом органу досудового слідства може бути надане окреме доручення. За усіма кримінальними справами між державним обвинувачем та органами внутрішніх справ повинна бути налагоджена міцна взаємодія щодо забезпечення виклику у судові засідання потерпілих, свідків, виконання судових доручень у встановлені законом строки тощо.

Державним обвинувачам, згідно із згаданим наказом Генерального прокурора України № 5, слід враховувати, що рішення прокурора про відмову від обвинувачення є остаточним, "перегляд прийнятих судом відповідно до постанов про відмову від обвинувачення рішень за ініціативою прокурорів в апеляційному порядку не допускається". Тому головним завданням державного обвинувача є, на наш погляд, сприяння суду у виконанні вимог закону щодо всебічного, повного та об'єктивного розгляду справ, винесення законних, обґрунтованих, мотивованих, справедливих вироків, ухвал і постанов.

Не зважаючи на те, що з часу внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України стосовно інституту відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення минуло близько двох років, порядок відмови прокурором від обвинувачення майже зовсім не використовується на практиці. Так, з моменту появи зазначеного інституту по Харківській області факти відмови державного обвинувача від обвинувачення не мали місця. Ці данні виявляють актуальну проблему: наявність у кримінально-процесуальному законодавстві України нового та, на наш погляд, досить ефективного засобу для реалізації на практиці таких принципів кримінального процесу як презумпція невинуватості, публічності, змагальності – інституту відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення

в суді – та відсутність його практичного застосування.

Це обумовлене наявністю таких суперечностей.

По-перше, у випадку відмови прокурора від подальшого підтримання державного обвинувачення виникає питання: чи в змозі потерпілий, що у більшості випадків не має юридичної освіти і ніколи не приймав участь у судових засіданнях, кваліфіковано виконати функцію обвинувача? Чи в змозі він переконати суд у винності підсудного?

Законодавством не врегульоване питання "передачі повноважень" державного обвинувача потерпілому, що викликає труднощі у реалізації відмови. Також важливою проблемою для суду є й така: треба або ні погоджуватися з думкою прокурора, який відмовився від обвинувачення, та закривати справу. На наш погляд, якщо суд має достатньо підстав вважати, що в діях обвинуваченого є склад злочину, то він, керуючись вимогами закону та вважаючи думку прокурора необ'єктивною, продовжує розгляд справи.

Діючий КПК України це питання не врегулює. Цікавою є думка з цього приводу С.В. Матієка, який запропонував у новому КПК України в зазначеному вище випадку оголосити по справі перерву та про відмову державного обвинувача від обвинувачення довести до відома вищестоящего прокурора. Якщо вищестоящий прокурор вважатиме відмову законною та винесе відповідну постанову, вона буде для суду остаточною та він продовжить розгляд справи [1, с.58].

На наш погляд, є необхідність законодавчо врегулювати ці питання таким чином. У випадку одержання судом постанови державного обвинувача про відмову підтримувати обвинувачення (погоджену з вищестоящим прокурором), суд, при наявності підстав для подальшого слухання справи, має роз'яснити потерпілому його право на підтримання державного обвинувачення замість прокурора та дізнатися його думки з цього приводу. У випадку, коли потерпілий бажає підтримувати державне обвинувачення суду, необхідно надати йому час (наприклад, 72 години) для ознайомлення з усіма матеріалами кримінальної справи і протоколом судового засідання. Потерпілому судом також має бути надіслана копія обвинувального висновку, інші копії процесуальних документів, що знаходяться в матеріалах кримінальної справи (постанови про порушення кримінальної справи, притягнення в якості обвинуваченого тощо), бо під час підтримання державного обвинувачення прокурор має у наявності наглядове провадження з усіма копіями зазначених документів по справі. При наявності цих копій у потерпілого він матиме можливість більш повно підготуватися до виступу в суді.

Другим питанням, що на наш погляд має бути розв'язане, є дії суду при наявності декількох потерпілих у справі. Хто з них має право підтримувати обвинувачення, якщо таке бажання висловлять декілька з них або усі? У випадку, якщо в справі кілька потерпілих, то вони, на наш погляд, повинні вибрати одного з них для

підтримання обвинувачення в суді, або скористатися послугами свого представника. У разі, коли усі потерпілі бажають підтримувати обвинувачення по справі, то буде вірним, якщо кожен з них буде обвинувачем "за своїм епізодом".

Ще одним до кінця нерозв'язаним питанням залишається персональна відповідальність державного обвинувача та вищестоящего прокурора у разі відмови від обвинувачення. Згідно ч.4 п.2.9 наказу Генерального прокурора України № 5, "за правильність позиції у судовому розгляді справ, законність і обґрунтованість постанов про відмову від обвинувачення чи його зміну несуть персональну відповідальність державний обвинувач і прокурор або його заступник, на якого покладено обов'язок щодо організації роботи з підтримання державного обвинувачення в суді".

Слушною є думка Ю.В. Кореневського який стверджує: "Прокурор, який почуває себе зв'язаним по руках і ногах обвинувальним висновком, над яким висить дамоклів меч статистики (тільки б не було виправдовувального вироку!), не зможе виконати завдань, що стоять перед ним" [2, с.17-18]. Так, прокурор, який затвердив обвинувальний висновок, не є, на наш погляд, в достатньому ступені об'єктивним при вирішенні питання про відмову підтримувати державне обвинувачення по кримінальній справі державним обвинувачем, бо він вже висловив свою думку щодо винності особи при його затвердженні та несе за своє рішення персональну відповідальність.

Ю.І. Крючко пропонує вирішити цю проблему шляхом "створення спеціалізованих прокуратур, єдиною функцією яких буде підтримання державного обвинувачення в суді. Такі прокуратури, що будуть діяти за територіальною ознакою, виключають змішування функцій прокурора в суді і сприятимуть об'єктивному

розгляду справ" [3, с.31].

Погоджуючись з його думкою, пропонуємо таке: за дії державного обвинувача, який вважає, що йому необхідно відмовитися від підтримання обвинувачення, бо воно не знаходить свого підтвердження, повинен нести відповідальність не прокурор, чи його заступник, який затвердив обвинувальний висновок, а вищестоящий прокурор. Об'єктивність вищестоящего прокурора, на наш погляд, буде вище, бо він не затверджував обвинувальний висновок, не висловлював раніше думки з приводу кримінальної справи, тобто не робив висновків, за які несе персональну відповідальність.

Останнім хотілося би відзначити, що закріплення зазначених положень, вирішення усіх проблемних питань дасть змогу державним обвинувачам повно та незалежно використовувати інститут відмови від обвинувачення та сприятиме реалізації на практиці таких важливих принципів кримінального процесу, як презумпція невинуватості, змагальність, рівність сторін перед судом тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матієк С.В. Наслідки відмови прокурора від обвинувачення // Вісник прокуратури. -2003. -№ 2. -С.54-58.
2. Кореневский Ю.В. Государственное обвинение в условиях судебной реформы (процессуальный, тактический и нравственный аспекты). -М.: НИИ пробл. укрепл. законности и правопорядка, 1994. -84 с.
3. Крючко Ю.І. Проблеми підтримання державного обвинувачення по справах про навмисні вбивства: Дис... канд юрид. наук. -Харків, 1999. -178 с.

Надійшла до редакції 29.10.2003

ШИШКИН А.В. ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ОТКАЗА ПРОКУРОРА ОТ ПОДДЕРЖАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО ОБВИНЕНИЯ В СУДЕ

Рассмотрена сущность, процедура и юридические последствия отказа прокурора от поддержания государственного обвинения в суде; внесены предложения, направленные на усовершенствование процедуры реализации указанного института.

SHISHKIN A.V. PROBLEM QUESTIONS OF REFUSAL OF THE PUBLIC PROSECUTOR FROM MAINTENANCE OF THE STATE ACCUSATION OF COURT

The essence, procedure and legal consequences of refusal of the public prosecutor from maintenance of the state accusation of court is considered; the offers directed on improvement of procedure of realization of the specified institute are brought.

Науковий журнал "Право і безпека" проходить експертизу у ВАК України як фаховий з психологічних, соціологічних і економічних наук